

ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912 – 1913

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΧΗΣ (ΤΘ)-ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΡΑΤΟΥ

Στις αρχές του περασμένου αιώνα αναδύθηκαν εθνικιστικές τάσεις και βλέψεις μεταξύ των όμορων χριστιανικών κρατών της βαλκανικής χερσονήσου. Η έξαρση του εθνικισμού συνοδεύτηκε από την αδυναμία της κλυδωνιζόμενης από εσωτερικές αναταραχές Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να διατηρήσει την εδαφική της παρουσία στο χώρο των Βαλκανίων. Τα εδάφη, κυρίως της Μακεδονίας και της Θράκης, αποτέλεσαν το «μήλον της έριδος» για τα υπόδουλα βαλκανικά κράτη, τα οποία τα διεκδίκησαν για την ικανοποίηση των εθνικών τους συμφερόντων, ιδιαίτερα σε βάρος του πολυπληθούς και συμπαγούς κυρίαρχου ελληνικού στοιχείου.

Η έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου αμβλύθηκε και προσωρινά παραμερίστηκε μετά τη διάψευση των ελπίδων τους για ισότητα μεταξύ των εθνοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τις διακηρύξεις και τις υποσχέσεις των Νεοτούρκων.

Στις 5 Οκτωβρίου 1912 η Ελλάδα, η Βουλγαρία, η Σερβία και το Μαυροβούνιο κήρυξαν τον πόλεμο στην Τουρκία, γνωστό ως Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Οι σύμμαχες χώρες, χωρίς να έχουν υπογράψει κοινό αμυντικό σύμφωνο και χωρίς να έχουν εκπονήσει κοινό σχέδιο επιχειρήσεων, ενήργησαν ταυτόχρονα και από διαφορετικές περιοχές εναντίον ενός κοινού εχθρού. Η ευμενής εξέλιξη των συμμαχικών επιχειρήσεων στα μέτωπα της Μακεδονίας, της Θράκης και της Ηπείρου ανάγκασε την Τουρκία να συνθηκολογήσει και να υπογράψει τη συνθήκη ειρήνης του Λονδίνου στις 17 Μαΐου 1913.

Η από κοινού δράση των χριστιανικών κρατών δεν σήμαινε και την εξαφάνιση των σπόρων του ανταγωνισμού και της αντιπαράθεσης. Οι επεκτατικές βλέψεις της Βουλγαρίας, έτσι όπως αυτές προσδιορίστηκαν με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (1878) και η άρνηση της Ελλάδας και της Σερβίας να απεμπολήσουν τα δικαιώματά τους στα απελευθερωμένα από την τουρκική κατοχή εδάφη πυροδότησαν την έκρηξη του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου (16/17 Ιουνίου 1913). Η αναχαίτιση του βουλγαρικού στρατού και η επακόλουθη αντεπίθεση των ελληνικών δυνάμεων με αποκορύφωμα την τριήμερη μάχη του Κιλκίς – Λαχανά δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την απελευθέρωση των ελληνικών περιοχών της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Στις 27 Ιουνίου 1913 η Ρουμανία, θέλοντας να επωφεληθεί από την επικείμενη ήττα του βουλγαρικού στρατού, εισήλθε στον πόλεμο στο πλευρό της Ελλάδας και της Σερβίας. Το ίδιο έπραξε και η Τουρκία, προκειμένου να ανακαταλάβει μέρος των χαμένων εδαφών της. Η οριστική κάμψη των βουλγαρικών δυνάμεων κάτω από τις αποφασιστικές επιτυχίες των ελληνικών και σερβικών στρατευμάτων ανάγκασε τη

Βουλγαρία να συνάψει ανακωχή στις 18 Ιουλίου, ενώ στις 28 του ίδιου μήνα υπογράφηκε στο Βουκουρέστι η «Συνθήκη Ειρήνης του Βουκουρεστίου», τερματίζοντας τον πόλεμο.

Μια από τις πρωτεύουσες και προσιτές πηγές πληροφόρησης για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα την εποχή εκείνη, αλλά και για κάθε εποχή, είναι ο τύπος. Τα πολεμικά, και όχι μόνο, γεγονότα αποτυπώνονταν και ζωντάνευαν στα ημερήσια πολιτικά φύλλα, που στην Αθήνα αριθμούσαν τα δεκαπέντε: Αθήναι, Ακρόπολις, Αστήρ, Αστραπή, Εμπρός, Εσπερινή, Εστία, Εφημερίς, Καιροί, Νέα Ημέρα, Νέον Άστυ, Πατρίς, Πρωϊνή, Σκριπ και Χρόνος, ενώ στον Πειραιά κυκλοφορούσαν ο Χρονογράφος και η Σφαίρα. Τη διάθεσή τους αναλάμβαναν τα πρακτορεία και οι εφημεριδοπώλες, ενώ λειτουργούσε και σύστημα συνδρομών. Το σχήμα των φύλλων ήταν πολύ μεγάλο, και μάλιστα χαρακτηριζόταν ειρωνικά «σινδόνας». Η κάθε εφημερίδα αριθμούσε τέσσερα φύλλα με εξαίρεση τη Νέα Ημέρα που ο αριθμός των φύλλων της κυμαινόταν μεταξύ 10 και 12. Η τιμή πώλησης των εφημερίδων ήταν 5 λεπτά.

Εκτός από τον ημερήσιο τύπο υπήρχαν τα περιοδικά και τα ημερολόγια. Την εποχή των Βαλκανικών Πολέμων κυκλοφορούσαν πάνω από ενενήντα περιοδικά, από τα οποία τα πιο γνωστά ήταν η Ελλάς, η Ελληνική Επιθεώρησις, ο Ελληνομνήμων, η Μελέτη, ο Ρωμιός κ.ά. και δεκαπέντε ημερολόγια, από τα οποία ξεχώριζαν το Εθνικόν Ημερολόγιον και το Εγκυκλοπαιδικόν Ημερολόγιον, ενώ κυκλοφορούσαν και δύο ημερολόγια, τα οποία αναφέρονταν αποκλειστικά και μόνο στον πόλεμο. Οι αρθρογράφοι στα περιοδικά χρησιμοποιούσαν ψευδώνυμα, τα οποία τόνιζαν την έξαρση του πατριωτισμού, όπως Αήττητος Εύζων, Δοξασμένο 1912, Βουλγαρομάχος Ελλάς, Ήρωες του Κιλκίς κ.ά.

Πηγές πληροφόρησης των εφημερίδων για τα πολεμικά γεγονότα αποτελούσαν οι ανταποκρίσεις των απεσταλμένων δημοσιογράφων στα διάφορα μέτωπα του πολέμου, τα τηλεγραφήματα που κατέφθαναν από το εξωτερικό (Λονδίνο, Βιέννη, Παρίσι κ.ά.) και οι υποτυπώδεις συνεντεύξεις των τραυματιών ή αυτών που βρίσκονταν σε ολιγοήμερη άδεια. Επίσης, τα πολεμικά ανακοινωθέντα του Υπουργείου Στρατιωτικών και οι ανακοινώσεις του Υπουργείου Εξωτερικών.

Ο τύπος των Βαλκανικών Πολέμων συνέβαλε στην καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος και της ομοψυχίας του ελληνικού λαού. Τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων πρόβαλαν τις νικηφόρες προελάσεις και τα κατορθώματα του ελληνικού στρατού και στόλου σε όλα τα μέτωπα του πολέμου. Κεντρικοί τίτλοι όπως Ο Ελληνικός Στρατός Κατέλαβε τα Σέρβια, Η Ανατίναξις του Τουρκικού Θωρηκτού εν Θεσσαλονίκη / Κατάληψις της Νήσου Σαμοθράκης, Η Τουρκική Πανωλεθρία εις τα Γιαννιτσα, Ο Ελληνικός Στρατός Θριαμβεύων εις Κιλκίς, Η Κατάληψις υπό του Στρατού μας της Ξάνθης κ.ά. συνέβαλαν στη διατήρηση του υψηλού ηθικού του άμαχου πληθυσμού. Πολλές φορές κοσμούσαν από μια έγχρωμη λιθογραφία, η οποία αναπαρίστανε συνήθως ένα γεγονός μείζονος σημασίας, όπως η είσοδος των ελληνικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη ή μία πολύνεκρη μάχη ή ακόμα και το πορτραίτο του μελλοντικού βασιλιά Κωνσταντίνου ΙΒ΄, ως σύμβολο της εθνικής αναγέννησης. Κάτι

ανάλογο παρατηρούμε και στα εξώφυλλα των περιοδικών. Επίσης, στις πρώτες, αλλά και στις εσωτερικές σελίδες παρουσιάζονταν αφηγήσεις, σκηνές, εντυπώσεις και επεισόδια με λεπτομέρειες από σημαντικές μάχες όπως η μάχη του Σαρανταπόρου, η κατάληψη της Λήμνου, η κατάληψη των Ιωαννίνων κ.ά., όπως αυτές καταγράφηκαν από τους πολεμικούς ανταποκριτές.

Οι αναγνώστες μπορούσαν να ενημερωθούν για τις συνθήκες που επικρατούσαν στα πεδία των μαχών, για τους καταλόγους πεσόντων, τραυματιών ή νοσηλευόμενων, που δημοσιεύονταν ανελλιπώς και τους αφορούσαν άμεσα, ενώ παράλληλα γίνονταν αποδέκτες των συναισθημάτων και των εμπειριών των κατοίκων των απελευθερωμένων περιοχών.

Οι αναδημοσιεύσεις άρθρων, σχολίων, ειδήσεων και αναλύσεων από τον ξένο τύπο, κυρίως τον αγγλικό, γαλλικό και αυστριακό, αποσκοπούσαν στο να παρουσιάσουν στους αναγνώστες την εικόνα και τη στάση των Ευρωπαίων απέναντι στις ραγδαίες εξελίξεις στο βαλκανικό χώρο. Σημαντικά γεγονότα όπως η κατάληψη της Θεσσαλονίκης και των Ιωαννίνων από τον ελληνικό στρατό προκαλούσαν τον θαυμασμό των Ευρωπαίων και προσέλκυαν το ενδιαφέρον του ξένου τύπου. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Ιταλού ανταποκριτή Φαύστου Μαρτίνι της εφημερίδας «ΤΡΙΜΠΟΥΝΑ», ο οποίος παρακολουθούσε τις επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού στον Β' Βαλκανικό Πόλεμο.

Το πολεμικό γεγονός απασχολούσε το σύνολο του τύπου και καταλάμβανε τον κύριο όγκο της κάθε έκδοσης, χωρίς όμως η ύλη να εξαντλούνταν σε αυτό. Παράλληλα με τον πόλεμο εξελισσόταν και η καθημερινή ζωή, η οποία ουδόλως απουσίαζε από τον τύπο. Τα ποιήματα και τα χρονογραφήματα, σχετικά με τον πόλεμο, τα μυθιστορήματα σε συνέχειες, η κοσμική και καλλιτεχνική κίνηση κ.ά. συμπλήρωναν την ύλη. Το αναγνωστικό κοινό μπορούσε να ενημερωθεί για τα έργα που παίζονταν στα θέατρα όπως εκείνα της Κυβέλης, στο Αττικόν και στο Έδεν, για τη λειτουργία του ταχυδρομείου, για τις ατμοπλοϊκές γραμμές κ.ά. Επίσης, δεν έλειπαν οι μικρές αγγελίες για την ενοικίαση ή πώληση οικιών, για την ανεύρεση εργασίας, για παραδόσεις μαθημάτων ξένης γλώσσας κ.ά. Δημοσιεύονταν ειδήσεις που είχαν άμεση σχέση με τον πόλεμο και αφορούσαν συγκεκριμένη μερίδα πολιτών, όπως οι δημοσιεύσεις για επιτάξεις κτηνών και αυτοκινήτων κ.ά. Τα δημοσιεύματα που αφορούσαν γενικά την καθημερινή ζωή δεν απομονώνονταν σε ιδιαίτερες σελίδες της εφημερίδας, όπως συμβαίνει σήμερα αλλά βρίσκονταν διάσπαρτα στα δημοσιεύματα που αφορούσαν τον πόλεμο.

Φυσικά δεν απουσίαζαν οι διαφημίσεις, οι οποίες εκμεταλλεύονταν το πολεμικό κλίμα της εποχής και εμφανίζονταν ευρηματικές, χρησιμοποιώντας ακόμα και φράσεις δανεισμένες από τα πεδία των μαχών προκειμένου να προβάλλουν καλύτερα το προϊόν. Ο σφυγμός του πολέμου χτυπούσε μέσα στα φύλλα των εφημερίδων και τις σελίδες των περιοδικών. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

ΝΕΟΝ ΟΠΛΟΝ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δια να νικήσετε εις τον πόλεμον δεν πρέπει μόνον να έχητε καλόν όπλον αλλά και καλά υποδήματα. Εις τα υποδήματά των οφείλουν την μεγάλην των νίκη οι Ιάπωνες. Υποδήματα ειδικά εκστρατείας με δέρματα αγγλικά αδιάβροχα και γκέτες έχει ο ΓΕΩΡΓΑΤΟΣ οδός Σταδίου 33

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΚΗΡΥΧΘΗ ΕΙΣ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΧΑΡΤΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΙΑΣΟΝΟΣ Ν. ΓΙΑΝΝΙΤΣΗ

Οδός Αιόλου 177

Επειδή πωλούμεν ευθηνά τα Βιβλία, Τετράδια, Μολύβια, Κονδυλοφόρους και λοιπά γραφικά είδη μάς εκήρυξαν τον πόλεμον τον οποίον εδέχθημεν ευχαρίστως

«Νενικήκαμεν Συμπολίται

Χαίρετε

Ο εκ Μαραθώνος Δρομεύς

Έπεσε νεκρός ίσως διότι δεν επρονόησε να προφυλαχθή με κηλεπίδεσμον.

Δια τούτο οι στρατοί όλων των Εθνών φέρουν κηλεπιδέσμους εκστρατείας

Οι Βούλγαροι φεύγουν σαν λαγοί

Λαγούς δε και Βουλγάρους όταν κυνηγήτε μόνον εκ κήλης υπάρχει φόβος να προσβληθήτε. Εκ του κινδύνου τούτου θα απαλλαχθήτε αν με ελαστικόν κηλεπίδεσμον Προμπονά προφυλαχθήτε

Ο τύπος της εποχής παρουσίαζε με μικρές συνήθως αναφορές την εξέλιξη των επιχειρήσεων των συμμάχων της Ελλάδας και στους δυο πολέμους. Ωστόσο υπήρχαν περιπτώσεις που οι εφημερίδες αφιέρωναν τα πρωτοσέλιδά τους στις επιτυχίες των συμμάχων, όπως μαρτυρούν οι τίτλοι *Οι Βούλγαροι εις τα πρόθυρα της Ανδριανουπόλεως, Η Προέλασις των Σέρβων και των Βουλγάρων* κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο και *Νέαι Νίκαι Ελλήνων και Σέρβων* κατά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο.

Κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού Πολέμου οι αναφορές στη Ρουμανία ήταν περιορισμένες λόγω της μη συμμετοχής της στον πόλεμο και μόνο όταν επρόκειτο για κάποιο σημαντικό γεγονός, όπως μία διακοίνωση του βασιλιά Καρόλου ή η όξυνση των σχέσεων της με τη Βουλγαρία. Αντίθετα οι αναφορές ήταν πιο πυκνές κατά τη διάρκεια του Β' Βαλκανικού Πολέμου, όπου συμμετείχε και η Ρουμανία στο πλευρό της Ελλάδας. Με σύντομες και περιεκτικές ανακοινώσεις ο αναγνώστης πληροφορούνταν για τη στρατιωτική κινητοποίηση της Ρουμανίας και τις επιχειρήσεις του ρουμανικού

στρατού εναντίον της Βουλγαρίας, όπως μαρτυρούν οι τίτλοι *Η Ρουμανική Κινητοποίησης, Οι Ρουμάνοι Εισήλασαν εις το Βουλγαρικό Έδαφος* κ.ά. Ο τύπος έστρεψε πιο έντονα το ενδιαφέρον του στη Ρουμανία ένεκα της επικείμενης σύναψης ειρήνης στο Βουκουρέστι, όπου με συνεχείς και λεπτομερείς ανταποκρίσεις παρουσιάζονταν το κλίμα των διαπραγματεύσεων. Παράλληλα δημοσιεύονται αναλύσεις από τους συντάκτες για τη στάση που θα υιοθετούσε η Ρουμανία και σε τι απέβλεπε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Χαρακτηριστικά είναι τα πρωτοσέλιδα και οι τίτλοι των εφημερίδων: *Τα Παρασκήνια των Διαπραγματεύσεων εν Βουκουρεστίω, Τα Πάντα εκ της Ρουμανίας, Τι γράφει ο Ρουμανικός Τύπος* κ.ά. Ο τύπος με τη δύναμη της γραφίδας κατόρθωσε όχι μόνο να συμβάλει στην έξαρση και τόνωση του πατριωτισμού, αναγκαίου για την επίτευξη των εθνικών στόχων, αλλά και να αποδώσει και συνάμα να σφραγίσει την εποχή των Βαλκανικών Πολέμων.